

Azərbaycan tarixində 1990-cı illərin əvvəlləri siyasi ziddiyyətlər, hakimiyyət uğrunda mübarizələr və silahlı qarşıdurmalarla yadda qaldı. 1990-cı ilin avqustunda Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin fərmanı ilə Daxili İşlər Nazirliyinin tabeliyində yaradılan silahlı birlik Xüsusi Təyinatlı Milis Dəstəsi (OMON) kimi tanındı. Lakin 1991-ci ildə Azərbaycanın müstəqilliyini bərpa etməsi ilə ölkədə hüquq-mühafizə sistemində islahatlar aparıldı və bu struktur Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstəsi (XTPD) adını aldı.

Ölkənin yeni siyasi reallığında bu dəstənin mövcudluğu və fəaliyyəti isə zaman keçdikcə daha çox suallar doğurdu. XTPD, xüsusilə 1994-cü ilin oktyabr çevriliş cəhdindən sonra dramatik hala düşdü. Hakimiyyət uğrunda mübarizənin ən qaynar nöqtəsində yer alan qurum əvvəlcə dövlətə qarşı

və yaxınlıqdakı hərbi hissəni nəzarət altına aldılar. Onlar burada yerləşən bir neçə zirehli texnikanı ələ keçirərək Ağstafa rayonuna doğru irəlilədilər. Saatlar keçdikcə qarşıdurma daha da kəskinləşdi. Səhər saat 4:40-da Ağstafa yaxınlığındakı Yol Polisi postuna atəş açıldı və qiyamçılar postu nəzarətə götür-

yamçıları geri çəkilməyə məcbur oldular. XTPD-nin bir hissəsi döyüş meydanında məhv edildi, digərləri isə həbs edildi. Bəzi silahlı dəstələr isə canlarını qurtarmaq üçün Gürcüstana qaçdılar. Azərbaycan hakimiyyəti bu hadisədən dərhal sonra ölkədə silahlı dəstələrin dövlət nəzarətindən kənar fəaliyyət göstərməsinə son qoymaq üçün daha sərt tədbirlər görməyə başladı. Mart ayının 16-dan 17-nə keçən gecə Azərbaycanın paytaxtı Bakı yenidən qanlı toqquşmaların şahidi oldu. Hökumət qüvvələri ilə Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstəsi arasında başlayan silahlı qarşıdurma ölkənin taleyini həll edəcək döyüşə çevrildi. Gecə

Dövlətin sarsılmaz gücü və xəyanətin məğlubiyyəti

çıxan qüvvələrdən biri kimi təqdim olunsada, sonradan hakimiyyətin yanında yer aldığı üçün tamamilə buraxılmadı. Həmin hadisələrdən sonra dövlət çevrilişinin əsas fiqurlarından biri olan Surət Hüseynov həbs edilərək siyasi səhnədən uzaqlaşdırıldı, XTPD isə fəaliyyətini davam etdirdi. Buna baxmayaraq, XTPD-nin dövlətin tam nəzarətində olmaması hakimiyyət

daxilində ciddi narahatlığa səbəb olurdu. Parlamentin spikeri Rəsul Quliyev açıq şəkildə bildirdi ki, hökumət üzvlərinin əksəriyyəti XTPD-dən və onun rəhbərləri olan Cavadov qardaşlarından ehtiyat edir. Xüsusilə Rövşən Cavadovun sadələvh, idealist biri olduğu və böyük qardaşı Mahir Cavadov tərəfindən idarə edildiyi deyilirdi. Həmin ilin 12 dekabrında Türkiyədən xüsusi bir qrup Bakıya gəldi. Onların arasında Türkiyənin Milli Kəşfiyyat Təşkilatının təcrübəli agentı Korkut Eken, Özəl Hərəkət Dairəsinin rəhbərlərindən İbrahim Şahin və Ayxan Çarxın, eləcə də qaranlıq keçmişli ilə tanınan Abdullah Çatlı var idi. Bu şəxslər Azərbaycanın Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstəsinin (XTPD) komandiri Rövşən Cavadovun xüsusi dəvəti ilə ölkəyə gəlmişdilər. ABŞ-ın Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsi (CIA) və Rusiya Federal Təhlükəsizlik Xidməti (FSB) baş verənləri yaxından izləyirdi. Çünki XTPD bölgədəki geosiyasi vəziyyəti dəyişdirə biləcək silahlı güc idi.

Azərbaycanın siyasi səhnəsində klan maraqları və güc mübarizələri fonunda Cavadov qardaşları hakimiyyət üçün təhlükəyə çevrilmişdilər. 1995-ci ilin martında vəziyyət pik həddə çatdı. Xarici səfərdən yenicə qayıdan ulu öndər Heydər Əliyev Pakistana rəsmi səfərə getməyə hazırlaşdı. Cavadov qardaşları isə dövlət çevrilişi etmək istəyirdilər. Ulu öndər bu xəbərdən dərhal sonra səfərini ləğv etdi və vəziyyətə nəzarəti gücləndirdi. Azərbaycan Birinci Qarabağ müharibəsində məğlubiyyətin ağır nəticələrini yaşayır, iqtisadi böhran və siyasi xaos içində çabalayırdı. Ölkədə fərqli güc mərkəzləri hakimiyyət uğrunda gizli və açıq mübarizə aparırdılar. Eks-prezident Ayaz Mütəllibov, keçmiş müdafiə naziri Rəhim Qaziyev və devrilmiş baş nazir Surət Hüseynovun tərəfdarları da bu gərgin vəziyyətdən istifadə etməyə çalışırdılar. Belə bir vaxtda XTPD-nin hakimiyyətə meydan oxuması Azərbaycanı uçuruma sürükləyə bilərdi.

Martin 12-də hüquq-mühafizə orqanlarına daxil olan bir məlumat vəziyyətin kritik həddə çatdığını göstərdi. Tovuz rayonundan Gürcüstana gedən yolda içərisində silahlı şəxslər olan dörd avtomobil Dövlət Yol Polisi (DYP) postunun dayanmaq əmrinə məhəl qoymadan sürətlə hərəkət etmişdi. Avtomobillərin saxlanması üçün dərhal tədbirlər görüldü və XTPD-nin həmin maşınları nəzarətə götürüldü. Onların içərisində 150 ton mis aşkarlandı ki, bu, qanunsuz silahlı qüvvələrin fəaliyyətindən xəbər verirdi. Lakin vəziyyət bununla bitmədi. Silahlı şəxslərin ələ keçirilməsi XTPD-nin bölgədəki tərəfdarlarını hərəkətə gətirdi. Qazax rayonu XTPD üzvləri və onlara qoşulan silahlı mülki şəxslər dərhal Qazax Şəhər Polis İdarəsini

düldü. Saat 5:20-də onların növbəti hədəfi Ağstafa Şəhər Polis İdarəsi oldu. Silahlı basqın nəticəsində səhər saat 6:30-da XTPD döyüşçüləri Ağstafa Polis Şöbəsinə nəzarəti ələ aldılar. Hadisələrin bu cür sürətlə inkişaf etməsi hökumət üçün ciddi siqnal idi. XTPD-nin nəzarətdən çıxması, silahlı basqınlar və rayon polis idarələrinin ələ keçirilməsi ölkəni vətəndaş müharibəsinə doğru aparırdı. Lakin bu dəfə hakimiyyət güzəştə getmək niyyətində deyildi.

Hadisələrin mərkəzində Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstəsinin rəhbəri Rövşən Cavadov dayanırdı. Lakin Martin 14-də hakimiyyət onunla bağlı qəti qərar verdi. Azərbaycanın daxili işlər naziri Ramil Usubov televiziya ekranlarından XTPD-nin ləğv edilməsi ilə bağlı əmri açıqladı. Bildirildi ki, XTPD artıq idarəolunmaz silahlı qüvvəyə çevrilmiş, Daxili İşlər Nazirliyinin tabeliyindən tam çıxmış və kriminal aləmlə işbirliyinə girmişdi. Dövlətin nəzarətindən kənarda fəaliyyət göstərən, qanunlara tabe olmayan silahlı qüvvələrə Azərbaycan Respublikasında yer yox idi. Əmrə əsasən Rövşən Cavadova və onun döyüşçülərinə Martin 17-si, saat 00:00-a qədər, yəni üç gün ərzində silahlarını və texniki avadanlıqlarını təhvil vermələri göstərişi verildi. Əgər XTPD döyüşçüləri silahı könüllü yerə qoysalar, onların əməllərinə hüquqi qiymət verilməyəcək və Daxili İşlər Nazirliyi sistemində müvafiq işlə təmin olunacaqdılar. Lakin bu təklif qarşı tərəfdən qəbul olunmadı. Rövşən Cavadov və onun qardaşı, Xətai rayonunun ovaxtkı prokuroru Mahir Cavadov hökumətin qərarına boyun əymək əvəzinə, şürtlər irəli sürdülər. Martin 14-ü günün ikinci yarısında Cavadov tərəfdarları ilə birlikdə Bakının "8-ci kilometr" yaşayış massivində yerləşən XTPD bazasında mövqe tutdular. Cavadov mövcud hakimiyyəti devirdikdən sonra ölkənin idarəçiliyini "Dövlət Şurası" adlı yeni quruma verməyi planlaşdırırdı. Şuraya keçmiş prezident Ayaz Mütəllibov, Cahangir Müslümzadə və Fərman Dəmirqol kimi tanınmış şəxslər daxil ediləcəkdi. Şuranın sədri isə Rövşən Cavadov olacaqdı.

Bütün bu hadisələrin fonunda ölkənin siyasi səhnəsi daha da gərginləşirdi. Hakimiyyət məsələyə biganə qala bilməzdi. Martin 15-də Prezident Heydər Əliyev dövlət televiziyası vasitəsilə xalqa müraciət etdi, baş verənləri "dövlət çevrilişinə cəhd" kimi qiymətləndirdi və ölkədə vətəndaş müharibəsi təhlükəsinin yaranacağını bəyan etdi. Eyni gündə hökumət qüvvələri əks-hücuma keçdi. Ağstafa bölgəsində yerləşmiş XTPD qüvvələri və onlara bağlı silahlı dəstələr hədəfə alındı. Hökumət ordusu bu əməliyyat zamanı ağır artilleriyadan, hətta "Qrad" qurğularından istifadə etdi. XTPD qi-

saat 2-də XTPD zabitləri tərəfindən başlayan döyüşlər şəhərin sakitliyini pozdu. Onlar yaxınlıqdakı məktəb binalarını, uşaq bağçasını, yaşayış binalarının damlarını nəzarətə götürərək "Neftçilər" metrosuna doğru irəliləməyə cəhd etdilər. Lakin Müdafiə Nazirliyinin komendant postları onların qarşısını aldı. Martin 17-də günün ilk saatlarında Prezident Heydər Əliyevin qərarı ilə XTPD komandiri Rövşən Cavadov daxili işlər nazirinin müavini vəzifəsindən azad edildi. Cavadovun rəhbərlik etdiyi dəstə hökumət qüvvələrinin hücumları qarşısında tab gətirə bilmədi. Nəhayət, səhər saat 11:30-da XTPD üzvləri ağ bayraq qaldıraraq təslim oldular, XTPD məğlub edildi, qiyam yatırıldı.

Ümummilli lider Heydər Əliyev 17 mart 1995-ci il dövlətçiliyinin qorunub saxlanması məsələlərinə həsr olunmuş müşavirədə çıxışı zamanı həmin hadisələri xatırlayaraq deyirdi ki, iki gün ərzində məsələni sülh yolu ilə yatırmaq və onun qarşısını almaq üçün görülən tədbirlər nəticəsiz qalmışdı: "Martin 13-dən 14-nə keçən gecə həmin silahlı dəstə öz niyyətini yerinə yetirmək üçün, yəni Tovuz, Gəncə bölgələrini zəbt etmək üçün Tovuzda olan hərbi hissəyə hücum etdi, döyüş başlandı və bu döyüş nəticəsində o banda darmadağın oldu. Orada olan itkilər və bizim çətinliklərimiz sizə məlumdur. Bu gün artıq sizə deyə bilərəm ki, həmin bu bandanın üzvləri, - orada deyirdilər ki, XTPD-nin cəmi 60 üzvü var, lakin onlar kənardan da adamlar cəlb edib silahlandırmışdılar, - 160 nəfər həbs olunmuşdur".

Beləliklə, ölkənin gələcəyini müəyyən edən həmin o taleyüklü məqamlarda ümummilli lider Heydər Əliyevin müdrik siyasəti və qətiyyəti sayəsində vətəndaş müharibəsinə aparan təhlükəli proseslərin qarşısı alındı. Ölkəni parçalamaq istəyən qüvvələr, silaha sarılan üsyançılar və xaos içində hakimiyyətə yiyələnmək arzusu ilə yaşayanlar bir daha başa düşdülər ki, Azərbaycan xalqı heç bir zaman fitnəkarların oyununa gəlməyəcək. Dövləti sarsıtmaq istəyənlərin ümidləri puça çıxdı, xalqın iradəsi sarsılmadı. Xain niyyətlər iflasa uğradı, çünki xalqın birliyi, dövlətin gücü və liderin iradəsi buna imkan vermədi.

Bu gün Azərbaycan ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi kursuna sadıq qalaraq parlaq gələcəyə doğru inamla addımlayır. Prezident İlham Əliyevin uğurla davam etdirdiyi bu siyasi xətt nəticəsində ölkəmiz bütün sahələrdə sürətli inkişaf dövrünə qədəm qoyub. Dövlətimizin beynəlxalq müstəvidə artan nüfuzu, müasir çağırışlara cavab verən strateji yanaşmaları və iqtisadi islahatları onu dünyanın aparıcı dövlətləri sırasına çıxarıb.

Nəzrin ELDARQIZI,
"Respublika".